

Хома О. М.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції
Українсько-угорський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE HISTORY TEACHERS IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

У статті розкриваються особливості формування методичної компетентності майбутніх учителів історії в закладі вищої освіти. Визначено актуальність дослідження, що зумовлена удосконаленням підходів до методики навчання історії у закладі загальної середньої освіти, визнанням громадянсько-національного контенту як провідного. Проведено аналіз сучасних наукових пошуків з проблеми, що дало можливість виділити невирішені раніше питання. Увага сфокусована на формулюванні ключових слів, з-поміж яких «методична компетентність». З'ясовано, що науково-джерельна платформа містить низку досліджень з означеної проблеми й дає підстави для авторського трактування поняття, як здатності майбутнього вчителя історії до реалізації завдань, які сформульовані Концепцією Нової української школи, оволодіння психолого-педагогічним інструментарієм в освітньому процесі, спрямованих на формування у школярів громадянської компетентності з урахуванням історичних процесів, що мали місце в розвитку суспільства. Мета статті полягає у з'ясуванні шляхів формування методичної компетентності у майбутніх учителів історії в умовах ЗВО. Завданнями стали: визначити складові методичної компетентності, схарактеризувати особливості їх формування у процесі методики викладання історичних дисциплін у закладі вищої освіти.

У процесі дослідження автором виокремлено складники методичної компетентності: інформаційно-аналітична, освітня, технологічна та аксіологічна. Подається короткий аналіз кожної із них та рекомендується методичний інструментарій для їх реалізації. Сфокусовано увагу на застосуванні методів, прийомів навчання, з-поміж яких: інтерактивні, проєктні, дискусійні, інформаційно-комунікаційні, ігрові. Зосереджено погляд на викладанні тригерних та контроверсійних тем і рекомендовано метод дискусії у різних формах (дебати, перехресна та парадигмальна дискусії, інтелектуальна, карткова ігри та інші). Ефективним, на погляд автора, є використання методичних матеріалів Українського інституту національної пам'яті, проведення хвилинок «Історична подія цього тижня», презентування здобувачами вищої освіти результатів науково-дослідної роботи та інші.

Ключові слова: методична компетентність, заклад вищої освіти, інформаційно-аналітична, освітня, технологічна та аксіологічна складники, методи навчання.

The article reveals the features of the formation of methodological competence of future history teachers in a higher education institution. The relevance of the study is determined, which is due to the improvement of approaches to the methodology of teaching history in the institutions of general secondary education, the recognition of civics content as leading. An analysis of modern scientific research on the problem was conducted, which made it possible to highlight previously unresolved issues. Attention is focused on the formulation of keywords, among which «methodological competence» is outlined. It was found that the scientific-source platform contains a number of studies on the specified problem and provides grounds for the author's interpretation of the concept as the ability of a future history teacher to implement the tasks formulated by the Concept of the New Ukrainian School, mastering psychological and pedagogical tools in the educational process, aimed at forming civic competence of schoolchildren, taking into account historical processes that took place in the development of society. The purpose of the article is to clarify the ways of forming methodological competence of future history teachers in higher education. The tasks were: to determine the components of methodological competence, to characterize the features of their formation in the process of teaching the methodology of teaching historical disciplines in a higher education institution. In the process of research, the author identified the components of methodological competence: informational-analytical, educational, technological and axiological. A brief analysis of each of them is given and methodological tools for their implementation are recommended. The focus is on the application of teaching methods and techniques, including: interactive, project-based, discussion-based, information-communication, and game-based. The focus is particularly placed on teaching trigger and controversial topics and the discussion method in various forms is recommended (debates, cross- and paradigmatic discussions, intellectual, card games, and others). Effective, in the author's opinion, is the use of methodological materials

of the Ukrainian Institute of National Remembrance, holding "Historical Event of the Week" moments, presentation of the results of scientific and research work by higher education students, and others.

Key words: methodological competence, higher education institution, information-analytical, educational, technological, and axiological components, teaching methods.

Постановка проблеми. У Законі України «Про вищу освіту» сформульовано поняття «компетентність» як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей (стаття 13. Загальні положення) [8]. Вчитель закладу загальної середньої освіти повинен володіти фаховими компетентностями, що сформульовані Професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Актуальним питанням слід уважати підготовку майбутніх учителів історичних дисциплін, що зумовлено новим підходом до викладання в умовах закладу вищої освіти, переосмисленням історичної пам'яті, переорієнтацією на висвітлення певних подій, явищ з погляду реалій – агресивних дій росії проти України.

Сьогодні змінюються підходи до методики навчання історії у ЗЗСО, визначається громадянознавчий контент як провідний. Удосконалення окремих теоретичних положень, європейський вектор розвитку вітчизняної освіти, її цифровізація вимагають методичного інструментарію, що спрямований на пошук сучасних технологій викладання історичних дисциплін у ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування професійної компетентності у майбутніх учителів закладу загальної середньої освіти в центрі вивчення багатьох науковців за різними напрямками. Теоретично-методичні засади щодо впровадження компетентнісного підходу в освітній процес ЗЗСО знайшли своє відображення у дослідженнях В. Андрущенка, Н. Бібік, І. Зязюна, О. Локшиної, І. Маркусь, О. Овчарук, С. Яценко та інших. Ученими трактується поняття «компетенція», «компетентність» та вказуються шляхи їх реалізації в освітньому процесі ЗЗСО та ЗВО. М. Головань, узагальнивши формулювання означених дефініцій, доходить висновку, що компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми [2].

Нами вивчається проблема формування предметно-методичної компетентності в майбутніх учителів історії, що у фокусі наукового пошуку низки вчених (І. Вівсяна, Н. Гупан, В. Курилів, О. Пометун, Т. Ремех, Г. Серова та інші). Відтак, О. Пометун, Н. Гупан, В. Власов сформулювали

підходи до застосування компетентнісно орієнтованої методики навчання історії в основній школі, в якій зосереджена увага на ключових питаннях: з'ясування сутності понять «компетентнісний підхід», «компетентнісно орієнтоване навчання історії», «предметна історична компетентність», розвиток в учнів основної школи складників історичної компетентності [7].

Особливості формування предметної компетентності на уроках історії та розроблення ефективних підходів до її реалізації в умовах інноваційного освітнього середовища стали предметом дослідження О. Дяченко, Є. Сніди [4, с. 91]. З-поміж методів навчання ними акцентується увага на інтерактивних (використання хронологічних задач та «хмаринки слів»), картографічних вправах, історичних диктантах, асоціативних схемах та інших.

Нами зосереджено увагу на наукових підходах щодо змісту поняття «методична компетентність». Означена дефініція визначається, як:

– ключова складова професійної компетентності вчителя, що забезпечує ефективне моделювання освітнього процесу, використання сучасних дидактичних методик та розвиток ключових компетентностей учнів [11, с. 1051];

– складова частина професійної компетентності вчителя, що передбачає комплекс знань умінь та навичок вчителя-предметника, необхідних для навчання школярів основам певних наук (історії, правознавства), або комплекс знань умінь та навичок необхідних для здійснення вчителем навчальної та навчально-виховної діяльності з предмету [10, с. 99];

– система наукових, психологічних, педагогічних і предметних знань та професійно-методичних умінь, які базуються на знаннях дидактичних методів, принципів і прийомів та сприяють формуванню всіх компонентів професійної компетентності [6, с. 177];

– інтегративний, системний та цілеспрямований процес, що забезпечує оволодіння майбутніми учителями системою психолого-педагогічних, предметних знань, умінь; опанування досвідом ефективно й творчо реалізовувати освітні завдання під час проведення уроків з використанням традиційних і сучасних педагогічних та виробничих технологій, форм і методів навчання з врахуванням індивідуальних особливостей учнів [1, с. 56].

Можна констатувати той факт, що науково-джерельна платформа містить низку досліджень з означеної проблеми й дає підстави для розуміння того, що методична компетентність є складовою педагогічної з урахуванням специфіки предметної галузі.

Мета статті – з'ясувати шляхи формування методичної компетентності у майбутніх учителів історії в умовах ЗВО. Завданнями стали: визначити складові методичної компетентності, схарактеризувати особливості їх формування у процесі методики викладання історичних дисциплін у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Проведення наукових пошуків з означеної проблеми, узагальнення досвіду професійної діяльності уможливило сформулювати власне бачення поняття «методична компетентність», як здатність майбутнього вчителя історії до реалізації завдань, які сформульовані Концепцією Нової української школи, оволодіння психолого-педагогічним інструментарієм в освітньому процесі, спрямованих на формування у школярів громадянської компетентності з урахуванням історичних процесів, що мали місце в розвитку суспільства.

У ході дослідження нами виокремлено складові методичної компетентності:

Інформаційно-аналітична. Передбачає здатність педагога системно вивчати й аналізувати нормативно-законодавчі акти, документи, досвід учителів-практиків, дослідження учених щодо розвитку історичної освіти в Україні. Акцентуємо увагу на концептуальних засадах реформування історичної освіти. Здекларовано нові підходи до навчання історії, з-поміж яких: вивчення історії за циклами; компетентнісний підхід до освітнього процесу; відмова від представлення історії як безальтернативного лінійного (хронологічного) процесу в розрізі двох окремих предметів: всесвітньої історії та історії України; перехід до єдиного загальноосвітнього україноцентричного курсу «Історія» (інші можливі назви: «Історія: Україна і світ», «Історія України і світу») та інші [5].

У фокусі вчителя історії повинні бути інструктивно-методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо викладання навчальних предметів у ЗЗСО. Відтак, у цьому документі [9] чітко вказується на особливостях вивчення громадянської та історичної освітньої галузі, ключових її моментах, визначаються методичні підходи: застосування методів критичного мислення, інтерактивних – рольові ігри, дебати, віртуальні екскурсії, ІКТ та інші.

Сьогодні активізувалися наукові дослідження вчених щодо методики викладання історичних дисциплін, рекомендуються навчально-методичні посібники, що відображають сучасні тенденції розвитку історичної освіти, утвердження української національної та громадянської ідентичності. Відтак, колективом авторів (К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько) підкреслюється, що сьогодні слід акцентувати увагу на необхідності і важливості поглиблення знань з історії української державності й громадянства, ознайомлення з патріотично-державницьким спрямуванням попередніх поколінь українців, усвідомленням незнищенності, її народу і культури своєї національної приналежності, готовності до трудового й героїчного подвигу в ім'я України [12, с. 104].

Завдання вчителя історії – аналізувати наукові доробки вчених, вносити власний вклад на основі практичного досвіду щодо методів, прийомів навчання, включатися у співпрацю за формулою: наука – практика – досвід – упровадження. Зважаючи на це, підготовка майбутніх фахівців у ЗВО має спрямовуватися на формування дослідницьких умінь, критичного підходу до історичних фактів та подій, здатності до самоудосконалення, навчання упродовж життя. Цьому сприятиме включення їх (в якості висвітлення окремих питань) у лекційний процес на основі самостійного опрацювання матеріалу: лекція-удвох, бінарна лекція, «лекція з перешкодами» тощо. Практично-семінарські заняття повинні передбачати види робіт, що спрямовані на пошук шляхів формування предметної історичної компетентності, визначення здобувачем освіти власної методичної траєкторії. Як засвідчує професійна діяльність у ЗВО, педагогічна (методична) майстерність учителя формується уже в процесі здобуття освіти – через проєктну діяльність, дискусії, створення навчальних кейсів, портфолію тощо.

Освітня. Включає реалізацію мети та завдань Освітньо-професійної програми, формування інтегральної, загальних та фахових, предметних компетентностей, що досягається: 1) системою обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів; 2) удосконаленням змісту навчального матеріалу з історії чи інтегрованого курсу; 3) застосуванням інноваційних методів викладання; 4) міждисциплінарними зв'язками.

Роль історичної освіти може бути вагомим у реалізації таких наскрізних (інтегрованих)

змістових ліній, як громадянська відповідальність, культурна самосвідомість, інформаційне середовище, екологічна безпека і сталий розвиток, цінності й моральність. Навчання / учіння за наскрізними (інтегрованими) змістовими лініями важливо налагодити на основі особистісно та компетентісно орієнтованих, діяльнісного підходів, міжпредметної та внутрішньопредметної інтеграції, у процесі позакласної роботи, функціонування гуртків за інтересами тощо [5, с. 12].

Змінюються підходи до викладання історичних дисциплін в умовах викликів (інформаційна війна, перевернутий тлумачення історичних фактів тощо). Психолого-педагогічний чинник стає важливим в організації освітнього процесу, формуванні у здобувачів історичної свідомості, національної ідентичності, ціннісних орієнтирів, розумінні ролі українського народу в історії.

У сучасній історії зосереджені окремі теми, що мають суперечливий чи новий погляд на певні історичні події. Слід прислухатися до рекомендацій дослідників (Т. Коваленко, О. Лихолай, О. Розумінко) щодо викладання тригерних тем, які можуть в окремих учнів викликати негативний емоційний відгук, що сприятиме ретравматизації. Тому, на їх думку, викладаючи курс історії, важливо розуміти, які теми можуть бути емоційними або контроверсійними, й уникати дій, що можуть призвести до емоційних ускладнень. Питання переосмислення історичної пам'яті та зміни поглядів на відомі, ціннісні події, які суперечать сімейним традиціям деяких учнів та учениць і які будуть висвітлені під час уроків історії, можуть викликати подив, незрозуміння, роздратування, обурення, злість та бажання сперечатися й обстоювати свою правоту [13, с. 22]. Проте не уникати розмов з учнями та ученицями на емоційні або суперечливі теми, оскільки одним із завдань сучасної освіти є навчити учнів та учениць працювати з різними темами та сприяти формуванню вміння виявляти свої та чужі емоції, враховувати різні думки, вчитися розуміти одне одного ... [там же, с. 6].

Це спонукає до пошуку ефективних методів та прийомів проведення практично-семінарських занять в умовах ЗВО. Безперечно, що метод дискусії сприятиме розгляду різних точок зору на певну проблему, однак сьогодні вимагає удосконалення її організації й методики проведення. З нашого погляду, методичний алгоритм включає: 1) вибір актуальної теми для дискусії, виокремлення «чутливих» питань; 2) формулювання мети та завдання; 3) підготовча робота: презентація різних точок зору й умов, що їх викликали; 4) власне дискусія з аргументацією підходів;

5) висновки та узагальнення; 6) заключне слово викладача щодо сучасних тенденцій розвитку історичної освіти та підведення підсумків.

Ефективними вважаємо такі її форми, як: дебати, перехресна та парадигмальна дискусії, інтелектуальна, карткова ігри та інші. Завдання практичних занять з дискусійними питаннями – забезпечити сучасний підхід до вибору методів навчання історії, формувати вміння ведення дискусії, особливо під час виникнення «поля суперечливих питань», висловлювати позиції в толерантній формі, проявляти творчість у процесі створення квазіпрофесійного середовища, розвивати у здобувачів вищої освіти критичне мислення на основі аргументів, формувати культуру усного українського мовлення. Принцип історизму є одним із провідних, що передбачає розгляд фактів, подій відповідно до конкретних історичних обставин.

Технологічна. Вона включає: 1) систему традиційних та інноваційних методів, прийомів, засобів навчання історії та їх практичне застосування; 2) моделювання уроків, занять; 3) створення квазіпрофесійного середовища; 4) формування професійних умінь у процесі проходження педагогічних практик. Педагогічна наука накопичила досить багатий методичний інструментарій щодо інновацій у викладанні історичних дисциплін у ЗВО – інтерактивні, проєктні, дискусійні, інформаційно-комунікаційні, ігрові технології. Доречними, на наш погляд, є застосування традиційних прийомів – порівняння, зіставлення, паралельний аналіз подій чи фактів, спеціальних, як приклад, – картографічні вправи та завдання.

Аксіологічна. Означена складова методичної підготовки майбутніх учителів історії є наскрізною у процесі формування професійної компетентності. Вона передбачає розвиток здатності майбутнього вчителя до інтерпретації історичного минулого крізь призму сучасності в контексті національних цінностей, оцінку діяльності історичних осіб; формування у здобувачів вищої освіти громадянськості, що сприятиме їх державницькій позиції. За словами Н. Гупан, Т. Ремех, Г. Серової, середня освіта покликана вирішити ще одне надважливе завдання – формування громадянськості здобувача освіти як інтегративної особистісної якості, складника його громадянської позиції. Громадянськість як соціально психологічна категорія фіксує психолого-етичний зв'язок особистості з державою, а як складне ціннісно-емоційне утворення – спонукає до участі у громадянському житті [3, с. 3].

Зважаючи на це, лекційно-практичні (семінарські) заняття мають включати прийоми, які сприяли б цьому. Ефективними, на наш погляд,

є використання методичних матеріалів Українського інституту національної пам'яті, проведення хвилинки «Історична подія цього тижня», презентування здобувачами вищої освіти результатів науково-дослідної роботи та інші.

Така комплексна, цілеспрямована діяльність у закладі вищої освіти сприяє формуванню у студентів інноваційної компетентності та закладає основи професійного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З'ясовано шляхи формування методичної

компетентності у майбутніх учителів історії в умовах ЗВО. Визначено складові методичної компетентності, особливості їх формування у процесі методики викладання історичних дисциплін у закладі вищої освіти. Охарактеризовано інформаційно-аналітичну, освітню, технологічну та аксіологічну складові з методичними вказівками їх реалізації. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у з'ясуванні інноваційних методів формування предметної компетентності на уроках історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрощук І.В., Андрощук І.П., Григорук П.М. Методична підготовка майбутніх учителів у контексті сучасних вимог. *Перспективи та інновації науки*. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2024. № 4(38). С. 56–66. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-56-67](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-56-67)
2. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
3. Гупан Н., Ремех Т., Серова Г. Розвиток громадянської активності та патріотизму учнів на уроках предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі: методичні рекомендації. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 133 с.
4. Дяченко О., Сніда Є. Формування предметної компетентності на уроках історії. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2025. 28(5). С. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.15421/172604>
5. Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України. 30 липня 2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-reformuvannia-istorychnoi-osvity-v-systemi-zahalnoi-serednoi-osvity>
6. Мормуль А. Методична компетентність майбутніх вчителів гуманітарного профілю як педагогічна проблема [Текст]. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Випуск 43. Педагогічні науки. Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2009. С.176–179.
7. Пометун О. І. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. К. : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.
8. Про вищу освіту. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
9. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році. 13 серпня 2025. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykkladannia-navchalnykh-predmetiv-intehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20252026-navchalnomu-rotsi>
10. Прокопчук В. Є. Методична компетентність вчителя історії та правознавства як складова професійної компетентності. *Педагогічний часопис Волині*. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. № 2(5). С. 95–102.
11. Тимчук Л.І. Формування предметно-методичної компетентності майбутніх учителів: баланс між уніфікацією та унікальністю. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). № 2(48). 2025. С.1043–1054. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-1043-1054](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-1043-1054).
12. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». 2024. 232 с.
13. Як викладати історичні теми, що можуть викликати травмувальні переживання. Рекомендації для вчителів. Т. Коваленко, О. Лихолай, О. Розумієнко. IREX в Україні. 2024. 44 с.

Хома О. М.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.09.2026

